

**European Agency for Development in Special
Needs Education**

PUBLICATIES

Dit document is geproduceerd en gepubliceerd door het European Agency for Development in Special Needs Education. Het gebruik van (delen van) het document is met een duidelijke bronvermelding toegestaan.

Dit document is beschikbaar in elektronische vorm om de toegankelijkheid van de informatie optimaal te ondersteunen: www.european-agency.org

Het rapport is vertaald in Nederland en waar nodig is ter verduidelijking ook de Vlaamse terminologie opgenomen.

ISBN: (Elektronisch) 87-91811-47-3

EAN: 9788791811470

ISBN: (Gedrukt) 87-91811-46-5

EAN: 9788791811463

2006

De productie van dit document is ondersteund door het DG Onderwijs, Training, Cultuur en Meertaligheid van de Europese Commissie:
http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/index_en.htm

European Agency for Development in Special Needs Education

Secretariaat

Østre Stationsvej 33

DK – 5000 Odense C Denmark

Tel: +45 64 41 00 20

secretariat@european-agency.org

Bureau in Brussel

3 Avenue Palmerston

BE-1000 Brussels Belgium

Tel: +32 2 280 33 59

brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

Voorwoord

Het European Agency for Development in Special Needs Education biedt verschillende informatiebronnen aan: gedrukte en elektronische publicaties en ook materiaal op de website.

Het is de bedoeling met deze bronnen een betrouwbaar beeld te geven van het onderwijs aan leerlingen met beperkingen in Europa. Deze informatie kan gerelateerd worden aan de nationale context van elk land. De belangrijkste doelgroepen voor alle producten van het Agency zijn beleidsmakers, experts en professionals, die beleid en praktijk in het onderwijs aan leerlingen met beperkingen beïnvloeden.

Via de website van het Agency – www.european-agency.org - is het mogelijk versies met alleen tekst of met alle afbeeldingen van EuroNews, de nieuwsbrief van het Agency, te lezen (www.european-agency.org/site/info/publications/euronews/index.html) en kunt u verschillende informatiebestanden raadplegen. Deze hebben bijvoorbeeld betrekking op hoger onderwijs (www.heagnet.org), op ondersteuning van onderwijs aan leerlingen met beperkingen via de programma's en activiteiten van de Europese Gemeenschap (www.european-agency.org/sneinfodesk) of op middelen voor het onderwijs aan leerlingen met beperkingen (www.european-agency.org/rg).

Alle publicaties zijn beschikbaar in gedrukte en elektronische vorm. Gebruikers kunnen gratis alle publicaties van het Agency opvragen in MSWord tekstbestanden of in Adobe pdf grafische versies vanaf het 'publications' gedeelte van de website: www.european-agency.org/site/info/publications/agency/index.html

Alle publicaties van het Agency worden geproduceerd met ondersteuning van het DG Onderwijs, Training, Cultuur en Meertaligheid van de Europese Commissie: http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/index_en.htm

Deze korte publicatie biedt een overzicht van de recente publicaties van het Agency. Elke publicatie wordt kort beschreven en er wordt informatie gegeven over de talen waarin de publicatie beschikbaar is.

Meer informatie over deze publicaties en het werk van het Agency in het algemeen kan opgevraagd worden bij het secretariaat van het Agency: secretariat@european-agency.org

Individuele Transitieplannen Begeleiding bij de Overstap van School naar Werk

Dit rapport is een vervolg op een eerdere studie gepubliceerd in 2002 door het Agency, over de overgang van onderwijs naar werk.

Dit rapport en de begeleidende interactieve CD zijn het resultaat van de intensieve samenwerking van experts op het terrein van transitie uit 19 Europese landen, vertegenwoordigers uit de arbeidssector en ook jonge mensen met beperkingen en hun families.

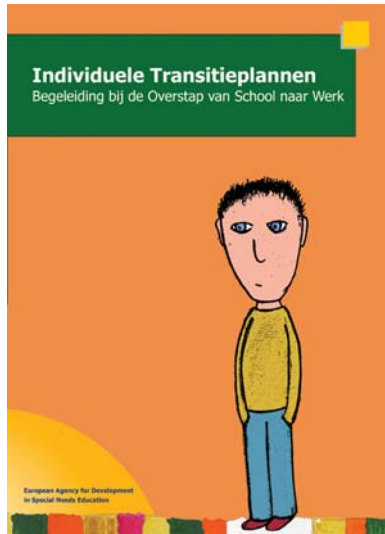
Het rapport is vooral gericht op de professionals werkzaam op dit terrein. De interactieve CD is ontwikkeld als een hulpmiddel voor jonge mensen met beperkingen die van plan zijn een baan te vinden, maar is ook interessant voor de professionals die met deze jonge mensen werken.

Meer informatie over Individuele Transitieplannen en de overgang van school naar werk is beschikbaar op de Transitie database van het Agency: www.european-agency.org/transit/

2006

Beschikbaar in de volgende talen:

**CS, DA, DE, ET, EL, EN,
ES, FI, FR, HU, IS, IT, LT,
LV, NL, NO, PT, SV**

Vroeghulp. Analyse van de situatie in Europa Sleutelfactoren en Aanbevelingen

Vroeghulp, (Vroegtijdige opsporing en remediëring of Thuisbegeleiding) of in het Engels: Early Childhood Intervention (ECI), is een belangrijk terrein op zowel beleids- als professioneel niveau. Het heeft betrekking op het recht van zeer jonge kinderen en hun families op noodzakelijke ondersteuning. ECI is bedoeld om het kind, de familie en de betrokken diensten te ondersteunen en te versterken. Het is een hulpmiddel voor het ontwikkelen van een inclusieve samenleving die zich bewust is van de rechten van kinderen en hun families.

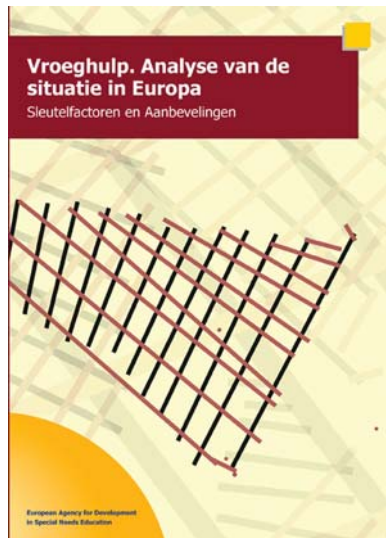
Het rapport is het product van een in 2003 – 2004 door het European Agency uitgevoerd project. Het behandelt de analyse van kernthema's in de vroeghulp in 19 Europese landen. Het bevat verder een lijst met aanbevelingen voor vooral professionals werkzaam op dit terrein. Het biedt hen praktische ideeën voor reflectie op en verbetering van de vroeghulp.

Meer informatie over vroeghulp in Europa is beschikbaar op de website van het Agency: www.european-agency.org/eci/eci.html

2005

Beschikbaar in de volgende talen:

**CS, DA, DE, ET, EL, EN,
ES, FI, FR, HU, IS, IT, LT,
LV, NL, NO, PT, SV**

Inclusief onderwijs en de praktijk in de klas in het voortgezet onderwijs

Het project 'Inclusief onderwijs en de praktijk in de klas in het voortgezet onderwijs' is een vervolg op het project in het primair onderwijs. De studie is gericht op de effectieve praktijk in de klas in inclusief secundair onderwijs.

Gebruik makend van een internationale literatuurstudie, casestudies in 14 Europese landen, bezoeken van experts in vijf landen en uitvoerige gesprekken met experts en de Nationale Coördinatoren van het Agency werd een aantal kenmerken met betrekking tot de ontwikkeling van inclusieve klassen in het voortgezet onderwijs opgespoord. Deze kenmerken kunnen beschouwd worden als mogelijke strategieën voor de verbetering van inclusief voortgezet onderwijs.

De hoofdconclusie van de studie is dat binnen het voortgezet onderwijs geldt dat wat goed werkt voor leerlingen met beperkingen ook goed werkt voor de andere leerlingen.

Meer informatie over inclusief onderwijs en de praktijk in de klas in Europa is beschikbaar op de website van het Agency:
www.european-agency.org/iecp/iecp_intro.htm

2005

**Beschikbaar in de volgende talen:
CS, DA, DE, ET, EL, EN,
ES, FI, FR, HU, IS, IT, LT,
LV, NL, NO, PT, SV**

Jongeren over het onderwijs aan mensen met beperkingen **Resultaten van de bijeenkomst in het** **Europese Parlement**

Op 3 november 2003 kwamen jongeren met beperkingen bijeen in het Europese Parlement in Brussel. De bijeenkomst was georganiseerd door het Agency met ondersteuning van de ministeries van onderwijs in de lidstaten van het Agency en de Europese Commissie, als één van de hoofdactiviteiten in het kader van het Europese jaar van mensen met beperkingen.

In totaal 146 vertegenwoordigers van 23 landen, waaronder 72 jongeren met een beperking, namen deel aan de bijeenkomst. De jongeren waren uitgenodigd door het ministerie van onderwijs in hun land om in Brussel hun opvattingen over het onderwijs aan mensen met beperkingen te presenteren.

De gehele gebeurtenis is opgenomen en deze publicatie bevat een synthese van de belangrijkste ideeën en thema's aangesneden door de jongeren tijdens de bijeenkomst. Elk hoofdstuk presenteert de synthese in een andere taal.

2005

Meertalige publicatie met informatie in de volgende talen:
CS, DA, DE, ET, EL, EN,
ES, FI, FR, IS, IT, LT, LV,
NL, NO, PT, SV

Kernbegrippen in het onderwijs aan leerlingen met beperkingen

Alfabetische woordenlijst

Dit document bevat een alfabetische woordenlijst met belangrijke begrippen in 20 talen. Alle begrippen in de lijst zijn afgeleid van het thematische en projectwerk van het Agency. Het bevat zowel algemene begrippen, als begrippen die te maken hebben met inclusief onderwijs, vroeghulp, leerkrachtondersteuning, overgang van school naar werk, ICT en diagnostiek.

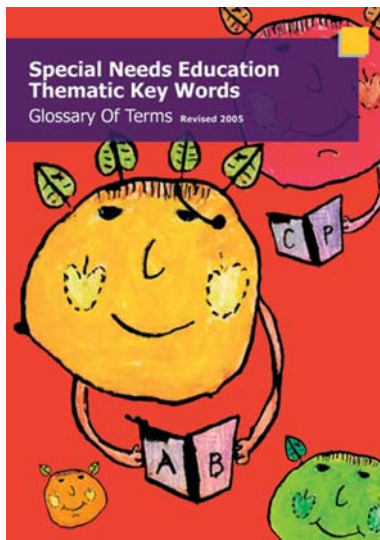
De oorspronkelijke 2003 editie van de woordenlijst was voorbereid door het Agency met hulp van de leden van de Representative Board, de Nationale Coördinatoren en de documentaristen betrokken bij een project ondersteund door het DG Informatie Samenleving van de Europese Commissie: http://europa.eu.int/information_society/text_en.htm

Deze herziene en uitgebreide versie is geproduceerd in samenwerking met de leden van de Representative Board, de Nationale Coördinatoren en de experts betrokken bij de verschillende projecten van het Agency.

2005

Meertalige publicatie met informatie in de volgende talen:

**CS, DA, DE, ET, EL, EN,
ES, FI, FR, HU, IS, IT, LI,
LV, NL, NO, PO, PT, SK, SV**

Speciaal (Buitengewoon) onderwijs in Europa in 2003 Trends in het onderwijs in 18 Europese landen

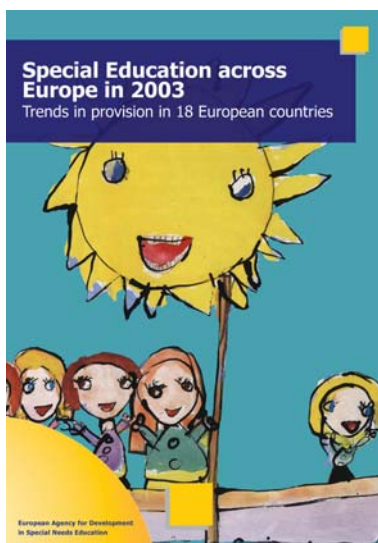
Het betreft hier een update van het Agency rapport over het onderwijsaanbod voor leerlingen met beperkingen vanaf 1998. De studie en het rapport gaan in op de stand van zaken aangaande het beleid en de praktijk van het speciaal onderwijs in verschillende landen in Europa.

Het doel van de studie was de situatie met betrekking tot het onderwijs aan leerlingen met beperkingen in de lidstaten opnieuw vast te stellen en te vergelijken met de bevindingen gerapporteerd in het in 1998 verschenen rapport. Het nieuwe rapport beschrijft de situatie in 18 landen tot 2002.

De studie is gericht op de kwalitatieve trends en ontwikkelingen in het onderwijsaanbod aan leerlingen met beperkingen in de betrokken landen. De gegevens zijn relevant voor alle organisaties en actoren actief in de (inter)nationale beleidsontwikkeling.

2003

Alleen in het Engels

Kernthema's in het onderwijs aan leerlingen met beperkingen

Aanbevelingen voor beleidsmakers

Dit document is opgesteld door actoren in het onderwijsbeleid ten, behoeve van beleidsmakers. Het beoogt kort en duidelijk de kernthema's in het onderwijsbeleid voor leerlingen met beperkingen te belichten. Het gaat om de thema's die effectief lijken in het realiseren van inclusief onderwijs aan leerlingen met beperkingen.

De kernthema's in inclusief onderwijsbeleid die in dit document belicht worden, zijn alle gebaseerd op de resultaten van empirisch onderzoek in het kader van het thematische werk van het Agency. Het thematische werk beslaat een aantal terreinen: onderwijsvoorzieningen, financiering, leerkrachtondersteuning, vroeghulp, ICT, overgang van school naar werk en de praktijk in de klas.

Deze publicatie is bedoeld om het proces van ontwikkeling van inclusief onderwijs te ondersteunen door aan degenen die verantwoordelijk zijn voor het opzetten en de implementatie van het onderwijsbeleid, informatie aan te bieden die direct relevant is voor hun werk.

2003

Beschikbaar in de volgende talen:

**DA, DE, EL, EN, ES, FI,
FR, IS, IT, NL, NO, PT, SV**

Onderwijs aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in Europa

Themapublicatie (Geproduceerd in samenwerking met Eurydice, het informatie netwerk voor onderwijs in Europa)

Dit document is een thematische publicatie. Het geeft een samenvatting van relevante informatie op vijf hoofdterreinen van het onderwijs aan leerlingen met beperkingen: inclusief onderwijs, financiering, ondersteuning van de leerkracht, ICT en vroeghulp.

Het hoofddoel bij het voorbereiden van dit document was het bieden van een overzicht van bestaande informatie met betrekking tot de vijf thema's. De thematische publicatie gaat niet uit van een bepaalde definitie of filosofie met betrekking tot het onderwijs aan leerlingen met beperkingen. De hier gekozen benadering behandelt alle definities en standpunten in het debat aangaande de praktijk op de vijf terreinen.

De informatieverzameling is gebaseerd op nationale rapporten over elk van de genoemde terreinen. De rapporten zijn opgesteld en geredigeerd door medewerkers van het Agency. Er werd gebruik gemaakt van bijdragen en commentaren van de Nationale Bureau's van Eurydice. Het document bevat ook bijdragen van de nationale bureau's van Eurydice in de landen niet vertegenwoordigd in het European Agency.

2003

**Beschikbaar in de volgende talen:
DA, DE, EL, EN, ES, FI,
FR, IS, IT, NL, NO, PT, SV**

Inclusief onderwijs en de praktijk in de klas

Dit rapport bevat een overzicht van de bevindingen van de eerste fase van het project 'Inclusief onderwijs en de praktijk in de klas'. Het project is gericht op het beschrijven en verspreiden van informatie over de praktijk in de klas in inclusieve settings. Met die informatie worden leerkrachten in Europa geholpen een inclusieve praktijk op grotere schaal in te voeren.

Twee hoofdvragen vormen het uitgangspunt voor de studie: hoe kan omgegaan worden met verschillen in de klas en hoe moeten reguliere scholen uitgerust en georganiseerd worden voor het onderwijs aan leerlingen met beperkingen?

Het project 'Inclusief onderwijs en de praktijk in de klas' is vooral van belang voor professionals werkzaam in het onderwijs aan leerlingen met beperkingen. Het is direct gericht op de praktische aspecten van het onderwijsaanbod en de onderwijspraktijk in de klas.

Meer informatie over inclusief onderwijs en de praktijk in de klas in Europa is beschikbaar op de IECF website van het Agency:
www.european-agency.org/iecp/iecp_intro.htm

2003

**Beschikbaar in de volgende talen:
DA, DE, EL, EN, ES, FI,
FR, HU, IS, IT, NL, NO, PT, SV**

Een Analyse van aanvragen voor SOCRATES-ondersteuning. Evaluatie van de aandacht voor mensen met speciale onderwijsbehoeften in de aanvraagprocedures

Dit rapport presenteert de belangrijkste bevindingen van de studie die uitgevoerd is door het Agency op verzoek van de Europese Commissie, Directoraat-generaal voor Onderwijs en Cultuur:

http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/index_en.htm

De studie is gebaseerd op de analyse van een aantal SOCRATES aanvraagformulieren waarin sprake was van onderwijs aan leerlingen met beperkingen. Vooral de kwalitatief betere aanvragen als het gaat om de intentie achter en de uitwerking van het onderwijs aan leerlingen met beperkingen, zijn geselecteerd voor de analyse.

De analyse was erop gericht de parameters of criteria te selecteren waarmee de kwalitatieve en kwantitatieve deelname van leerlingen en onderwijsgevendenden aan de acties van het SOCRATES programma verbeterd kan worden. De geïdentificeerde criteria kunnen gebruikt worden om in de toekomst aanvragen van hoge kwaliteit te selecteren. Dit is van belang voor de Europese Commissie, de Technical Assistance Office (TAO) in Brussel, de Nationale SOCRATES Bureaus en het Socrates programma.

2003

**Beschikbaar in de volgende talen:
EL, EN, ES, FI, FR, IS,
IT, NL, PT, SV (alleen de samenvatting
is beschikbaar in de Zweedse taal)**

Overgang van school naar werk

De Belangrijkste thema's, problemen en mogelijkheden voor studenten met beperkingen in 16 Europese landen

Dit onderwerp werd geselecteerd door de Agency lidstaten omdat er problemen gesignaleerd waren in de training, de kwalificaties en het vinden van een baan door jonge mensen met beperkingen.

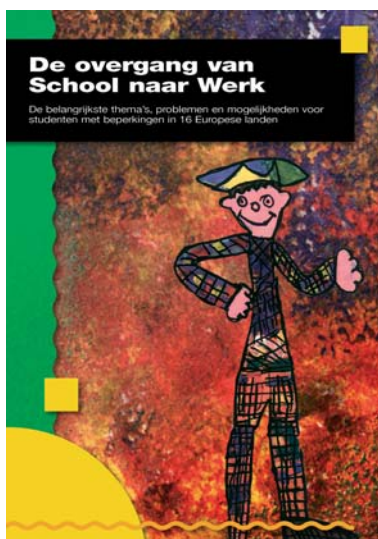
Het rapport behandelt drie terreinen. Allereerst gaat het in op de belangrijkste problemen die studenten, hun families en docenten en begeleiders ervaren in de overgang van opleiding naar arbeid. Verder worden de kernthema's die aan de orde moeten komen bij de overgang besproken. Tenslotte komen de hoofdfactoren die de implementatie van een succesvol transitieproces op praktisch niveau faciliteren of verhinderen, aan de orde.

De analyse heeft een aantal aanbevelingen voor de toekomst van transitie voor beleidsmakers en docenten en begeleiders in de praktijk opgeleverd. Deze aanbevelingen zijn bedoeld om richtlijnen te geven met betrekking tot het verbeteren van de ontwikkeling en de implementatie van het transitieproces.

Meer uitgebreide informatie over de overgang van school naar werk in Europa is te verkrijgen op de betreffende webpagina's van het Agency:
www.european-agency.org/transit/

2002

Beschikbaar in de volgende talen:
DA, DE, EL, EN, ES, FI,
FR, IS, IT, NL, NO, PT, SV

Informatie en Communicatie Technologie (ICT) en het onderwijs aan leerlingen met beperkingen

Recente ontwikkelingen in 17 Europese landen

Dit rapport presenteert de belangrijkste bevindingen van een Europa-breed onderzoek naar het gebruik van ICT in het onderwijs aan leerlingen met beperkingen. Het rapport betoogt dat, gelet op de praktische en politieke problemen met betrekking tot de toepassing van ICT in het onderwijs aan leerlingen met beperkingen, leerkrachten en ondersteunend personeel betrokken moeten worden bij de ontwikkeling van het beleid en de voorzieningen in de praktijk. Dit impliceert dat leerkrachten betrokken moeten worden bij het ontwikkelen van de technologie, die hun werk met leerlingen met beperkingen beïnvloedt.

Informatie van de 17 landen suggereert dat met de overwegingen en wensen van gebruikers niet altijd rekening gehouden wordt op internationaal (specifiek EU), nationaal, regionaal en zelfs schoolniveau en dat in de praktijk meer gedaan moet worden om de dialoog tussen de verschillende groepen te faciliteren.

Het databestand van het Agency over ICT in het onderwijs aan leerlingen met beperkingen is te vinden op: www.european-agency.org/ict_sen_db/

2001

Beschikbaar in de volgende talen:

**DA, DE, EL, EN, ES, FI,
FR, IS, IT, NL, NO, PT, SV**

Financiering van het onderwijs aan leerlingen met beperkingen

Een studie in 17 landen naar de relatie tussen financiering van onderwijs aan leerlingen met beperkingen en inclusief onderwijs

Verschillende factoren zijn verantwoordelijk voor de variaties in de praktijk van inclusief onderwijs tussen en in landen. De wijze waarop onderwijs – en meer specifiek het onderwijs aan leerlingen met beperkingen – gefinancierd wordt, is het onderwerp van dit rapport. Op basis van gegevens van 17 Europese landen is in deze studie een analyse gemaakt van de verschillende financieringssystemen en van de gevolgen van de wijze van financiering op inclusief onderwijs.

Geprobeerd is de relatie tussen financiering en inclusie in kaart te brengen door een analysekader te leveren, dat gebruikt kan worden om nieuwe benaderingen te vinden in het financieringsbeleid om zo de invoering van een inclusieve praktijk te stimuleren.

De studie laat zien dat de financiering van het onderwijs aan leerlingen met beperkingen één van de meest significante factoren is voor het realiseren van inclusief onderwijs. Wanneer financiering niet toegekend wordt in lijn met een expliciete beleidsstrategie, wordt het moeilijk inclusief onderwijs in de praktijk te realiseren. De manier van financiering lijkt discrepanties tussen beleid en de implementatie van inclusief onderwijs in de praktijk te verklaren.

1999

**Beschikbaar in de volgende talen:
DE, EN en FR**

Leerkracht Begeleiding

Organisatie van de Begeleiding voor Leerkrachten met Leerlingen met Beperkingen in het Regulier Onderwijs

De ondersteuning van leerkrachten is een kernfactor in de integratie van leerlingen met beperkingen in het regulier onderwijs. Dit rapport bevat een uitvoerig overzicht van de organisatie van de begeleiding van leerkrachten in 17 deelnemende landen.

In het rapport wordt leerkrachtbegeleiding in de eerste plaats gezien als betrekking hebbend op de werkomstandigheden van leerkrachten, de door hen aangegeven wensen, de mogelijke methoden om leerkrachten te begeleiden en de training van leerkrachten. Het gaat ervan uit dat de begeleiding niet hoofdzakelijk gericht is op de leerling, maar dat het gericht is op de leerkrachten om hen te helpen hun vaardigheden te verbeteren.

De conclusies zijn gegroepeerd rond twee hoofdonderdelen. Allereerst, begeleiding: wanneer en hoe begeleiding wordt aangeboden, aan wie het wordt aangeboden, en welke professionals of diensten de begeleiding leveren. Vervolgens worden de verschillende mogelijkheden voor de opleiding van leerkrachten voor het onderwijs aan leerlingen met beperkingen besproken.

1999

**Beschikbaar in de volgende talen:
EN en FR**

